
Г л а с н и к
Етнографског института
Српске академије наука и уметности

LVII (1)

Београд 2009

Г

Е

И

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LVII
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Interantional editor board:
Radost Ivanova, Elefterios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Gabriela Kilianova, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova

Editorial board:
Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Ljiljana Gavrilović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović

The reviewers:
Aleksandar Loma, Ana Luleva, Miroslava Lukić-Krstanović, Mladena Prelić,
Dušan Dršaća, Bojan Žikić, Ivan Kovačević, Snežana Petrović, Larisa Čović, Sreto
Tanasić, Jovanka Radić, Miroslava Malešević

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at VI
meeting of the Department of Social Sciences SASA, on September 15th 2009.

BELGRADE 2009

УДК 39(05)

ISSN 0350-0861

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LVII
свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Габриела Килианова,
Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Љиљана Гавриловић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић

Рецензентски тим:

Александар Лома, Ана Лулева, Мирослава Лукић-Крстановић, Младена Прелић,
Душан Дрљача, Бојан Жикић, Иван Ковачевић, Снежана Петровић, Лариса Човић,
Срето Танасић, Јованка Радић, Мирослава Малешевић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на VI седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 15. септембра 2009.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2009.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www. etno-institut.rs

Рецензент:
академик САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Део радова у овом Гласнику резултат је рада на пројектима:
Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка
проучавања културних процеса (бр. 147020), *Антрополошко испитивање комуникације у*
савременој Србији (бр. 147021) и *Етницитет: Савремени процеси у Србији, суседним*
земљама и дијаспори (бр. 147023), које је у целини финансирало МНТР РС.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

<i>Мирослава Малешевић</i> , Пут Олимпијског пламена: Пекинг као чувар култа античке прошлости европских нација (I)	9
<i>Miroslava Malešević</i> , Route of the Olympic Flame: Beijing as a Guardian of the Antique Cult of the European Nations (I)	24
<i>Софија Милорадовић</i> , Музички жаргон младих (I) - <i>Ледило свирка</i> у Београду и <i>гнать веселуху</i> у Москви	27
<i>Sofija Miloradović</i> , Youth Music Jargon: the Cases of Belgrade and Moscow, Russia	50
<i>Сања Златановић</i> , Књижевно дело Боре Станковића и Врање: оријенталистичке варијације на тему конструисања идентитета	51
<i>Sanja Zlatanović</i> , Literary Work of Bora Stankovic and Vranje: Identity Strategies, Discourse and Practices	69
<i>Александар Крел</i> , Ревитализација етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима	71
<i>Aleksandar Krel</i> , Revitalization of Ethnic Identity Among the Germans in Sremski Karlovci	92
<i>Драгана Радојичић</i> , Кулинарско умеће у медијима	93
<i>Dragana Radojičić</i> , Culinary Art in Media	106
<i>Станоје Бојанин</i> , Меснице – средњовековни назив за зимски мрсни циклус	107
Stanoje Bojanin, <i>Mesnice</i> – Eating Meat: a Middle Age Name for Winter Big Fat Eating Cycle	116
<i>Љиљана Гавриловић</i> , Црвенило очију Мрачног господара	119
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , Redness in the Eyes of the Dark Lord	133
<i>Весна Трифуновић</i> , Типизација приватника у периоду прве транзиције: пример домаћих серија	135
<i>Vesna Trifunović</i> , Typology of Entrepreneurs in the First Transition: an Example of Domestic TV Series	146
<i>Ивица Тодоровић</i> , Прилог проучавању универзалних образаца у културним феноменима на примеру српске грађе	147
<i>Ivica Todorović</i> , Universal Patterns in Cultural Phenomena: an Account from Serbian Sources	174

<i>Миљана Ивановић-Баришић</i> , Христијанизација народних обичаја. Пример воловске богомоље	175
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Christianization of Folk Customs: an Example of Ox' Church	187
<i>Љиљана Недељков</i> , Општи принципи истраживања лексике традиционалне материјалне културе	189
<i>Ljiljana Nedeljkov</i> , General Principles of Researching the Lexicon of Tradi- tional Material Culture	200
<i>Мирослава Лукић Крстановић</i> , <i>Зорица Дивац</i> , Етнолошка/антрополошка научна продукција у периоду транзиције	201
<i>Miroslava Lukić Krstanović</i> , <i>Zorica Divac</i> , The Ethnological/ Anthropologi- cal Production in the Period Transition in Serbia	221
<i>Александра Павићевић</i> , Дани жалости и време успомена. Смрт, сахрана и сећање/памћење јавних личности у Србији у време социјализма и после њега	223
<i>Aleksandra Pavićević</i> , Day of Mourning and Time of Reminiscence. Death, Funeral and Reminiscence of Political Famous Persons in Serbia in Socialist Era and Afterwards	237
<i>Ласта Бановић</i> , Мраморови по Београду. Спомен-обележја погинулима	239
<i>Lasta Đapović</i> , Marble Tabula in Belgrade: Commemoration Plates Dedicated to Perished Ones	252
<i>Ines Prica</i> , Функција „konkretnog Boga“	253
<i>Ines Prica</i> , The Function of the “Concrete God”	260
<i>Александар Бошковић</i> , Век Леви-Строса	261
<i>Aleksandar Bošković</i> , A Century of Levi-Strauss	268

Прилози

<i>Милеса Стефановић-Бановић</i> , Ускршњи обичаји – слике из сећања Срба у Мађарској. Грађа и коментари	269
---	-----

Библиографија

<i>Биљана Миленковић Вуковић</i> , Библиографија: етнолошка/антрополошка научна продукција у периоду транзиције	287
--	-----

Научна критика и полемика

<i>Драгана Радојичић</i> , Илија Становчић, Убли херцеговски у писаним изворима и сјећању	315
<i>Весна Трифуновић</i> , Милина Ивановић – Баришић, Календарски празници и обичаји у подавалским селима	316
<i>Александра Павићевић</i> , Да ли су жене у предности, (Владислав Ђорђевић, Предности жена)	318
<i>Софија Милорадовић</i> , Shranli smo jih v bančah: Slovanski prispevek k poznavanju oblačilne kulture v Kanalski dolini = Contributo lessicale alla conoscenza dell'abbigliamento in Val Canale	320

Хроника

<i>Срђан Радовић</i> , Шеста бугарско-српска конференција у Варни	325
---	-----

In Memoriam

Др Никола Пантелић, 1930-2009.	329
--------------------------------	-----

Упутство за ауторе

Александар Крел

Етнографски институт САНУ, Београд
eisanu@ei.sanu.ac.rs

Ревитализација етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима*

У склопу обимног истраживања етничког идентитета Немаца у Војводини, вршеног у периоду од 2003. до 2007. године, имао сам прилику да боравим у Сремским Карловцима, међу тамошњим Немцима окупљеним око *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'*. Бавећи се проблематиком оживљавања етничког идентитета припадника немачке националне мањине у том питомом сремском месту, богате историје и културног наслеђа, настојао сам да утврдим улогу које је поменуто удружење одиграло у трансформацији њихове идентитетске стратегије током последњих година. У исто време, желео сам да извршим анализу модалитета које немачка заједница користи у циљу ревитализације, односно (ре)конструкције сопственог етничког и културног идентитета у тој локалној средини.

Кључне речи:

Немци, Војводина, Karlowitz, Сремски Карловци, етнички идентитет, етничка мимикрија, скривене мањине

Уводни део

Почетак распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и урушавање њеног актуелног друштвеног уређења дочекани су од стране малобројних Немаца концентрисаних углавном у највећим војвођанским градским срединама, лишених сопствене економске, политичке, културне елите и икаквог облика међусобне сарадње, у стању „етничке хибернације“.¹

---

* Текст је настао као резултат рада на пројекту *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*, (број 147023) финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Према званичним подацима Републичког завода за статистику, по последњем попису становништва из 2002. године, на територији Србије живи 3.901 припадник немачке националне мањине. Од њиховог укупног броја, највећи број Немаца живи на територији Војводине, њих 3.154, а у осталом делу Републике живи само њих 747. У односу на попис из 1991. године, укупан број Немаца (5. 172) смањено се за 1.271 припадника. Демографски

Разарајући ехо националистичке реторике, праћен све гласнијим звекетом оружја, одјекивао је широм СФРЈ почетком деведесетих година. Његов снажни звук одзвањао је током болног процеса „етничког освешћавања“ некада „братских“, а у то време већ озбиљно сукобљених народа умируће државе, „тргао“ је војвођанске Немце из деценијама дугог стања „етничке хибернације“.

Највећи број припадника немачке националне мањине био је „пренут из сна“, и као такав неспреман за предстојеће промене. За разлику од већине својих сународника паралисаних страхом, који су готово непомично посматрали долазак новог ратног вихора на ове просторе, неспремни за суочавање са њим, најприбранији и најодлучнији припадници немачке националне мањине препознали су талас долазећих промена којим је праћен. Поучени историјским искуством, које им је говорило да је немачка национална мањина на војвођанском простору, по окончању сваког војног сукоба вођеног током прошлог века, „милом или силом“ мењала сопствену етничку стратегију, одважили су се да стратегију етничке мимикрије замене јавним испољавањем симбола етничког идентитета.² Супституција те две стратегије није се догодила тренутно, већ се одвијала обазриво и у континуитету, упоредо са редефинисањем државе у којој су живели. Замена идентитетских стратегија кореспондирала је са процесом транзиције у Србији, током кога је интензивирано усклађивање уставно – правних парадигми које се односе на заштиту њених националних мањина са актуелним европским стандардима.³ Процесом демократизације у српском друштву створен је знатно повољнији амбијент за јавну манифестацију симбола етничког и културног идентитета немачке националне мањине него што је то био случај у претходном периоду. У њему је дошло до јачања рада већ постојећих и интензивног оснивања нових удружења која окупљају припаднике немачке

пад је био знатно израженији у Србији, где се број Немаца са 1.299 смањило на 747, него што је то био случај у Војводини. Највише Немаца данас живи у Београду (481), Новом Саду (410), Сомбору (339), Суботици (272), Панчеву (227), Зрењанину (181), Апатину (159) и Кули (158). У етничкој структури Војводине Немци учествују са 0,16%. Р. Domonji, *Položaj malih manjina u Vojvodini*, Habitus, ur. Alpar Lošonc, Centar za multikulturalnost, Novi Sad 2003-2004, 151.

² У раду, етнички идентитет посматрам као симболичку организацију друштвених односа, или симболичку врсту везе међу члановима етничке групе, која се у складу са потребама те групе може мобилисати или демобилисати, и која је као таква подложна променама и редефинисању. У складу са тим, значење и употреба симбола/маркера етничког идентитета такође је подложно промени и редефинисању. Теоријску основу ове претпоставке чини оно што је Прелићева означила савременим дискурсом о етницитету, првенствено ставови који се односе на симболичку конструкцију етничке групе. М. Прелић, *После Фредерика Барта: савремена проучавања етницитета у комплексним друштвима*, Гласник Етнографског института САНУ XLV, Београд 1997.

³ Види: А. Крел, *Положај немачке националне мањине у Војводини на примеру Немаца у Суботици*, у: Положај националних мањина у Србији, уредник: Војислав Становчић, Одељење друштвених наука САНУ, књига, СХХ, Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права, књига 30, Београд 2007, 440- 441.

националне мањине, чија је активност била усмерена на (ре)конструкцију и/или ревитализацију њеног етничког и културног идентитета, и њено потпуно буђење из „етничке хибернације“.⁴

Једно од удружења које је одиграло изузетно значајну улогу у процесу трансформације идентитетске стратегије локалних Немаца у Сремским Карловцима⁵ јесте *Немачко удружење за добросуседске односе „Karlowitz“*, основано 2002. године. Током протеклих седам година руководство и активисти овог удружења организовали су и бројне активности које су биле у функцији ревитализације и/или (ре)конструкције етничког и културног идентитета немачке мањине у тој средини, тако да се за њега са потпуном сигурношћу може рећи да је оно најзначајнија потпора јавне употребе симбола етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима.

Од насељавања Немаца у Сремским Карловцима до оснивања Немачког удружења за добросуседске односе „Karlowitz“

Први писани подаци о насељу које се налазило на месту данашњих Сремских Карловаца датирају из 1308. године и односе се на средњовековну тврђаву *Каром*, изграђену на остацима некадашњег римског утврђења. Оно се налазило под управом угрских племића све до 1521. године, када су га покорили Турци. За време отоманске управе која је потрајала читавих 170 година, ово насеље, у коме су Срби чинили већински део становништва, први пут се помиње под именом Карловци.⁶

---

⁴ Етничко освешћење Немаца у Војводини, након неколико деценија дуге паузе, захтевало је јавну манифестацију најзначајнијих симбола/маркера етничког идентитета – језика, вере, обичаја и културног наслеђа. Због тога су војвођански Немци, у складу са општим друштвеним променама, користећи законска права, први пут након Другог светског рата, приступили оснивању удружења која окупљају грађане немачке националности, чији је примарни задатак очување, ревитализација и јавно испољавање њихових симбола етничког и културног идентитета. Прво удружење грађана немачке националности, „Die Donau“, основано је 1992. године са седиштем у Новом Саду. Његово оснивање покренуло је процес формирања сличних удружења и у другим урбаним срединама са немачким живљем, тако да данас у Војводини егзистира неколико таквих удружења, али је у току и формирање нових. О раду неких удружења више видети у: А. Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, Гласник етнографског института САНУ LIV, Београд 2006, 319-332; А. Крел, *Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца*, у: *Слике културе некад и сад*, Зборник ЕИ САНУ 24, уредник: Зорица Дивац, Етнографски институт САНУ, Београд 2008, 155-168.

⁵ Сремски Карловци су град и општина у Аутономној Покрајини Војводини, смештени на десној обали Дунава, 8 км низводно од Новог Сада. Ово живописно место бурне историје и културног наслеђа, иако географски припада региону познатијем као Срем, улази у састав Јужно бачког дистрикта. Према попису становништва извршеном 2002. године, они броје 8. 839 становника. Види: <http://Wikipedia>, 25. 09. 2008. године.

⁶ S. A. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, Sremski Karlovci, Nudo Karlovitz, 2002, 18-19.

По окончању сукоба између Отоманске империје и Свете лиге, коју су чиниле четири савезнице Хабсбуршка монархија, Пољска, Венеција и Русија, ово место улази у састав Аустрије, а њена државна управа ужурбано предузима низ одлучних мера ради потпунијег привредног и демографског опоравка тог дела територије. Убрзо Карловци доживљавају демографски, привредни и културни процват. У том периоду Карловци постају духовни, политички и културни центар Срба у Хабсбуршкој монархији.⁷

Систематска колонизација коју је бечки двор кроз неколико главних таласа спровео на простору јужног Подунавља, у циљу остваривања својих дуготрајних политичких и економских циљева, условила је знатно повећање броја Немаца у Карловцима.⁸ Насељавање Немаца у Сремске Карловце отпочело је у оквиру настојања да се колонизацијом пута који од Беча води преко Будимпеште, Новог Сада и Земуна до Београда осигура контрола над овим веома важним путним правцем, који води ка турској граници. Аустријске власти су сматрале да ће контролисати надзор над тим потесом обезбедити уколико у њега населе немачки живаљ.⁹

О првим насељавањима Немаца у Сремске Карловце нема поузданих података, али се са сигурношћу може тврдити да су се они у ово питомо сремско место на обронцима Фрушке горе, почели насељавати након аустро-турског рата вођеног од 1737. до 1739. године. Београдским мировним споразумом постигнутим 1739. године, стављена је тачка на овај оружани сукоб и њиме је озваничен аустријски пораз у њему, што је за Хабсбуршку монархију, у практичном смислу значило губитак контроле над Београдом и северном Србијом. Управо из тог разлога су колоне бројних хришћанских избеглица из Београда и северне Србије, повлачећи се пред турском војском, похрлиле на територију под контролом бечког двора. У потрази за локацијом на којој би основао нове домове, већи део становништва посебно онога који је избегао из Београда, доспео је до данашњих Сремских Карловаца.

Тада су се, тик уз већ постојеће насеље, населиле 52 немачке породице, формирајући сопствено насеље – Schwaben Dörfel, које је временом постало саставни део постојећег насеља.¹⁰ Први немачки колонисти у Сремске Карловце – углавном виноградари, занатлије и надничари, нису приспели директно из матице, као што је то био случај у већини војвођанских места, већ су у њега насељени бежећи пред Турцима из Београда и северне Србије. Реч је о немачком живљу који је у те крајеве досељен по окончању претходне серије аустро-турских ратова, закључене Пожаревачким миром 1718. године и остваривањем аустријске управе над њима.¹¹

---

⁷ S. A. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, 20-23.

⁸ Види: В. Јанкулов, *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII I XIX veku*, Matica srpska, posebna izdanja, Novi Sad, 1961.

⁹ S. A. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, 42.

¹⁰ Исти, 44 - 45.

¹¹ Исти, 43.

После доласка првог таласа немачких досељеника уследио је други досељенички талас. Овога пута, директно из матичних немачких предела, 1790. године је у Сремске Карловце дошло 36 породица, подељених у две велике групе са по 147 чланова.¹²

Немачко становништво досељено у ова два колонијистичка таласа, уз познат број појединачних случајева досељавања Немаца из околних места, чини основу од које је формирана немачка заједница у Сремским Карловцима. Сремско карловачки Немци су у периоду између Првог и Другог светског рата, уз одређене локалне специфичности, делили судбину својих сународника на простору некадашње Дунавске бановине,¹³ водећи богат културни и привредни живот, јавно испољавајући симболе сопственог етничког и културног идентитета.¹⁴

Преломни моменат у животима сремскокарловачких Немаца наступио је непосредно по окончању Другог светског рата, када су се југословенски Немци, углавном концентрисани у Војводини,¹⁵ нашли под притиском

---

¹² Исти, 45.

¹³ Сремски Карловци су се у периоду од 1929. до 1941. године налазили у саставу *Дунавске бановине*, изразито мултиетничке територијално-организационе области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (касније преименоване у Краљевину Југославију). *Дунавска бановина* је према попису становништва из 1931. године бројала 2.387.495 становника. Од тога се 16,3% њених житеља изјаснило да припада немачкој националној мањини. Види: <http://Wikipedia>, 25. 09. 2008. године.

¹⁴ Види: Z. Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva, nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*, Institut za Noviju istoriju Srbije, Beograd 2005.

¹⁵ Након окончања Другог светског рата и успостављања социјалистичког друштвеног уређења успостављена је нова територијална и управна организација земље. Војводина представља северну покрајину Републике Србије, која је у географском смислу одвојена од њених осталих делова токовима река Саве и Дунава. Реч је о изразито равничарској области, у којој и данас доминантне привредне гране чине пољопривреда и сточарство. Војводина се на северу граничи са Републиком Мађарском, на западу са Републиком Хрватском, а на истоку са Републиком Румунијом. Њен главни град је Нови Сад, а чине је три географско-историјске целине: већи део Срема, Банат и Бачка. У новом веку, на простору данашње Војводине, административне јединице представљале су Бачко-бодрошка, Тронталска, Сремска и део Тамишке жупаније, чији су јужни делови припадали Војној граници. У историјском, географском и економском смислу, целину је представљала област шира од данашње Војводине, која је обухватала већ поменуте жупаније, као и комплетну Тамишку и Крашовско-северинску жупанију. У Мађарској је ова област позната као *Temesköz*, а ограничена је са севера реком Мориш, са запада реком Тисом, са југа Дунавом, а са истока југозападним обронцима Карпата. Термин *Српска Војводина* први пут је званично употребљен на *Мајској скупштини*, одржаној 13. 05. 1848. године у Сремским Карловцима. Већ наредне године је бечки двор основао *Војводство Србију и Тамишки Банат*, у чијем су се саставу налазили делови данашњег Баната, Бачке и Срема. Та територијална јединица укинута је 1860. године, а назив Војводина није био у употреби све до завршетка Другог светског рата. У периоду између два светска рата, та област се налазила у саставу *Дунавске бановине*. Види: М. Босић, *Досељавање Срба у Војводину*, Етнолошке свеске 11, часопис Етнолошког друштва Србије, Београд, 1990, 45; З. Ђере, *Скица за промене етничког састава становништва на тлу данашње Војводине 1526-1910. године*, Истраживања 15, Нови Сад 2004, 106.

револуционарних закона путем којих су се нове власти обрачунавале са политичким, класним и верским неистомишљеницима, али и сарадницима окупатора.¹⁶

Након расформиравања сабирних логора, а потом репатријације и пуштања свих преосталих улогорених војвођанских Немаца,¹⁷ један део њих се – користећи легитимне могућности за исељавање – определио за одлазак код рођака и пријатеља у Немачку и Аустрију, док су се преостали определили за останак у домовини.

Покушаји власти да преостале војвођанске Немце, посебно млађе, анимирају и укључе у јавни живот југословенске заједнице народа и народности нису уродили плодом. Поучени горким послератним искуствима, војвођански Немци се у највећем броју, опредељују за стратегију прикривања сопственог етничког идентитета.¹⁸

Највећи број лица немачке националности која су се определила за останак у Војводини, лишених сопствене економске, политичке и културне елите, притиснутих нимало пријатним искуствима, свесно се определио за прикривање сопственог и јавно испољавање етничког идентитета оних етничких група из непосредног окружења – која су у том тренутку имала повољнији друштвени положај. Немци који су остали у Војводини опредељују се за етничку мимикрију, која постаје њихова примарна идентитетска

---

¹⁶ Велики број југословенских Немаца, често и без формалних правних одлука и/или пресуда, принудно је исељаван из својих домова, уз конфискацију све непокретне и дела покретне имовине. Припадници немачке националне мањине су затим, уз оружану пратњу интернирани у прихватне центре – сабирне логоре осниване широм Војводине, углавном у селима у којима су пре рата чинили апсолутну већину становништва. У њихове напуштене домове усељавани су досељени колонисти из пасивних и ратом опустошених делова Југославије. Током боравка у радним логорима, услед нехуманих животних услова и различитих облика репресије страдао је велики број лица немачке националности. Овакав облик колективног кажњавања лица немачке националности, вршен од стране органа власти у периоду од 1945. до 1948. године, спровођен је због различитих облика подршке немачким војним окупационим снагама од стране појединаца и/или због њиховог учешћа у ратним дејствима против јединица народноослободилачке војске. Видети више у: Z. Janjetović, *Between Hitler and Tito, Disapperance of the etnic Germans from the Vojvodina*, Danube studies Fund at the University of Mary, Bismarck, ND, Belgrade 2005, 249-286.

¹⁷ Види: Д. Димитријевић, *Реституција 'стечених права' припадника немачке мањине у бившој Југославији*, у: *Теме*, часопис за друштвене науке, 3, Ниш 2005, 337-404.

¹⁸ Интеграцију преосталих војвођанских Немаца, посебно млађих, у друштвени, привредни и културни живот шире заједнице, југословенске власти су покушале да стимулишу отварањем школа у којима је настава обављана на немачком језику, покретањем неколико листова на немачком језику, и покушајима њиховог организовања у циљу обављања културних, уметничких и спортских активности. G. Nikolić, *Život nakon skidanja sa krsta*, у: *Jedan svet na Dunavu*, ur. Nenad Stefanović, Donaueschwäbische Kulturstiftung München, Beograd 2003, 174 -176.

стратегија, тако да све до почетка деведесетих година они функционишу као сривена мањина¹⁹.

Сремскокарловачки Немци, делећи судбину својих сународника, такође су прихватили етничку мимикрију као идентитетску стратегију. Њихово „етничко камуфлирање“ манифестовало се одбацивањем сопственог и прихватањем идентитета етничких група из непосредног окружења, односно – трансфером симбола и/или маркера из етничких идентитета у окружењу.

Свесну „попустљивост“ и/ или „пропустљивост“ њихових етничких граница додатно је стимулисао велики број мешовитих бракова између лица немачког порекла и припадника других етничких група, склопљених током дугог боравка Немаца у овој национално мешовитој средини. У свести једног дела Немаца из Сремских Карловаца – услед дуготрајног боравка на овом простору праћеног континуираним слабљењем културних веза са матицом – временом је ојачала и у први план избила свест о припадности локалној заједници, уз готово истовремено слабљење идентификације са немачком заједницом, чиме је широм отворен пут прихватању идентитета из окружења.

Веома значајан фактор који је олакшао етничку мимикрију војвођанских Немаца јесте преклапање њихових религијских уверења са припадницима других етничких група на тим просторима, односно – њихова припадност религијским заједницама у којима се налази велики број верника из других етничких група из окружења.²⁰

У конкретном случају, Немци римокатоличке исповести у Сремским Карловцима пронашли су по окончању Другог светског рата, свој *modus vivendi*, масовно се изјашњавајући као Хрвати. Њихов избор да „скину“ сопствено и „одену идентитетско рухо“ хрватске етничке заједнице има сложен контекст. Вековни суживот Хрвата и Немаца у овом сремском месту створио је вишеструко снажне друштвене и економске контакте међу њима,

---

¹⁹ Под снажним утицајем мрачних послератних искустава, лица немачког порекла не само да се нису изјашњавала као Немци, већ су се се декларисала као Мађари, Хрвати, Срби, Чеси, или пак као припадници неке друге етничке групе, на пописима становништва спровођеним у периоду од 1945. до 1991. године. Највећи број њих јавно је истицао симболе/маркере који представљају важне елементе етничког идентитета етничких група из непосредног окружења. Немци су често прихватили лична и породична имена која су до тада била уобичајена међу припадницима мађарске, хрватске, српске или неке друге националности, а одбацивали сопствена, да не их не би довела у везу са немачком заједницом. Они су избегавали употребу немачког језика, не само у јавној него и у приватној комуникацији, користећи језике већинских етничких група из своје средине. Немци су на војвођанском простору, у највећем броју случајева, припадали римокатоличкој, евангелистичкој или лутеранској вероисповедној заједници, тако да је њихова религијска одређеност у великој мери олакшала прихватање и јавно испољавање верских симбола/маркера етничког идентитета неке од етничких група са ових простора. А. Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, 324-325.

²⁰ А. Крел, *The German National Minority in Subotica: Symbols of Ethnic Identity*, http://www.inst.at/trans/16Nr/14_4/krel16.htm.

посредством којих је вршена обострана размена културног наслеђа и ојачано њихово прожимање.

Тај део немачке популације у Сремским Карловцима био је посебно „отворен“ за процес *кroatизације*, поготово ако се томе дода чињеница да је, посебно међу локалним римокатолицима, школовање свештенства вршено углавном у Хрватској.²¹

Процес масовног „етничког трансфера“ локалних Немаца у Хрвате, у извесној мери, стимулисан је мешовитим браковима склопљеним међу припадницима тих двеју заједница, тако да је део становника овог сремског места, користећи успостављене „породичне линкове“, привремено или трајно напуштао немачку и „прелазео“ у хрватску етничку заједницу. Овим „преоблачењем етничког руха“, локални Немци, који су заправо постајали Хрвати, не само да су штитили себе и чланове својих породица од примене авнојевских одлука у првим деценијама послератне Југославије, већ су – свесно и/или несвесно – вршили замену друштвеног статуса. Одбацујући своје немство, они нису одбацивали само етнички идентитет, него и друштвени статус припадника националне мањине која се у то време налазила у веома незавидном положају. Опредељујући се за јавно испољавање хрватског етничког идентитета, локални Немци су, у формалном смислу, истовремено прихватили статус припадника једног од конститутивних народа Југославије, какав је био хрватски.²² Према томе, „етничким трансфером“ сремско карловачки Немци желели су да поправе свој – у то време – лош друштвени положај.

О том периоду који је обележен етничком мимикријом Немаца, односно њиховим оптирањем за хрватску етничку заједницу, сведочи и Стјепан Седер, председник *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* из Сремских Карловаца, аутора и издавача књиге, *Порекло презимена Седер*.²³

У усменом разговору који сам имао прилику да водим са њим приликом боравка у Сремским Карловцима о сопственом етничком идентитету, он каже:

„Ја се нисам одмах изјашњавао као Немац. Мене су до моје осамнаесте године, за потребе школске евиденције, као и у другим документима, водили као Хрвата. То није било спорно, јер су се Немци у Сремским Карловцима у великом проценту, да не кажем готово сви, после Другог светског рата изјашњавали као Хрвати. То је, у ствари био њихов *modus vivendi*. Када сам напунио осамнаест година почео сам да се изјашњавам као Југословен.“

²¹ S. A. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, 137-140.

²² Исти, 140.

²³ Видети: S. A. Seder, *Poreklo prezimena Seder*, Sremski Karlovci, 2002.

За разлику од Немаца римокатолика, њихови малобројнији сународници и суграђани евангелисти нису могли да искористе своје религијско опредељење и пронађу сопствени *modus vivendi*, јер у својој околини нису могли да се придруже некој од етничких група и са њом поделе иста религијска опредељења. Они никада нису престалали да јавно испољавају сопствени етнички идентитет и да се сматрају Немцима.²⁴ Овај мали број лица, који је уз доста напора морао да савлада сопствени страх и одважи се да оптира за припадност немачкој националној мањини, у свакодневном животу је апстинирао од јавног испољавања симбола свог етничког идентитета. Свест о њему била је присутна унутар породичног круга, евентуално – ужег броја рођака и пријатеља, често не излазећи ван њега у сферу јавног живота. Малобројни Немци у Сремским Карловцима, који у послератном периоду нису одбацили сопствени етнички, нису тај идентитет оглашавали „на сва звона“, боравећи у некој врсти „етничке илегале“, као скривена мањина.

Поред наведених случајева „преласка“ сремско карловачких Немаца у Хрвате, у деценијама које су уследиле непосредно по ослобођењу овог места постоје и примери њиховог трансформисања у Србе. Познат је случај једне веома угледне сремскокарловачке породице, која је тој средини подарила већи број угледних грађана, која је напустила немачки етнички идентитет заменивши га српским. Конкретан повод за промену етничког опредељења њених чланова, било је хапшење њеног најмлађег члана, у то време гимназијалца. Он је ухапшен са групом својих другова, међу којима је било Хрвата, Мађара и Немаца, а због сумње да је у време окупације био сарадник окупатора, и/или због јавног изношења реакционарних ставова и једно је време провео у притвору. Након што су власти спровеле истрагу и потврдиле његову невиност он је ослобођен. По његовом повратку из затвора, видно узнемирени и уплашени чланови породице донели су одлуку да од Немаца постану Срби, те да римокатоличку веру замене православном.

Оваква одлука донета је у жељи да се у будуће избегну евентуалне непријатности због етничког, али и религијског идентитета, односно, да се прихватањем етничког и религијског идентитета већинске етничке групе у Сремским Карловцима потврди лојалност те породице и осигура спокојан боравак њених чланова у месту у коме су рођене и живеле генерације њихових предака. Њихова одлука о замени етничког и/или религијског идентитета била је олакшана чињеницом да је мајка ухапшеног младића била Српкиња.²⁵

---

²⁴ А. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, 139.

²⁵ До сазнања о овом случају „етничког трансфера“ из немачке у српску заједницу једне од најугледнијих сремскокарловачких породица дошао сам основу разговора вођеног са Стјепаном Седером.

Примери забележени међу Немцима у Сремским Карловцима сликовито описују стање у коме су се налазили војвођански Немци током последњих деценија прошлог века.

Активности Немачког удружења за добросуседске односе „Karlowitz“ и ревитализација етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима

Немци који су се у Сремским Карловцима деценијама изјашњавали као Хрвати и на тај начин себи обезбеђивали статус конститутивног народа у СФРЈ, по формирању Савезне Републике Југославије, које је убрзо по распаду СФРЈ уследило 1992. године, суочени са губитком тог статуса, постепено одлучују да одбаце своју „етничку камуфлажу“ којом су били „маскирани“ дуги низ година.

Њихов повратак *немству* био је мотивисан чињеницом да Хрвати у новоформираној СР Југославији нису представљали конститутивни народ него националну мањину, чија се матица – Република Хрватска налазила у жестоком ратном сукобу са државом у којој су живели.²⁶ Због тога хрватски етнички идентитет, којим су се локални Немци у Сремским Карловцима деценијама успешно користили за потребе сопствене етничке мимикрије, не само да им више није био од користи, већ је постао и потенцијално опасан по њих. Желећи да избегне могуће проблеме са локалним властима и/или локалним већинским српским становништвом, један део сремскокарловачких Немаца „присетио“ се својих немачких корена и предака, односно могућности да у новонасталој ситуацији реактивира одбачени етнички идентитет. Током последње декаде прошлог века, међу лицима немачког порекла у Сремским Карловцима порасло је интересовање за сопствену породичну историју.²⁷ Временски период обележен њиховим интересовањем за сопствено порекло претходио је повратку „коренима“ и заправо је представљао „расањивање“ припадника немачке заједнице у овом сремском месту. У том периоду, они су вршили неопходне припреме за обнављање немства у локалној средини, изгубљеног педесетих година прошлог века, када је већи део Немаца променио национално опредељење трансформишући се у Хрвате.

Први и веома значајан корак који је десетак Немаца из Сремских Карловаца предузело на путу повратка ка своме „матичном јату“ био је

---

²⁶ А. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, 140.

²⁷ Трагајући за сопственим идентитетом и истражујући порекло сопственог породичног презимена Стјепан Седер је дао велики допринос упознавању историје немачке заједнице у свом родном месту, јер је на основу обимне архивске грађе, бројних историјских података и породичних историја прикупљених током дугогодишњег марљивог истраживања написао неколико значајних књига везаних за живот локалних Немаца. Видети: S. A. Seder, *Prvoj smrt, drugoj patnja, trećoj hleb*, Nudo Karlowitz, Sremski Karlovci 2002; исти, *Poreklo prezimena Seder*, Sremski Karlovci 2002; исти, *Plitki grobovi*, Nemačko udruženje za dobrosusedske odnose Karlowitz, Sremski Karlovci 2006.

њихово учлањење у новосадско удружење *Die Donau*.²⁸ Они су током периода од 1996. до 2002. године, као његови чланови, учествовали у његовим активностима и тако стекли неопходно искуство у вези са модалитетима ревитализације етничког и културног идентитета Немаца у Новом Саду и његовој околини.

О периоду њиховог боравка у окриљу *Die Donau*-а, као и о разлозима због којих је основано *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'*, сликовито сведочи један од његових бивших чланова, који каже:

Мој основни разлог да се учланим у 'Die Donau' био је да се у њему повежем са људима који, попут мене, проучавају своје корене, и да се на тај начин умрежим са њима, и да међусобно размењујемо информације, податке и резултате из те области. Међутим, моја очекивања нису испуњена. У 'Die Donau' нисам наишао на људе који се баве или су се бавили том проблематиком, а од мене у њему нико ништа посебно није очекивао. Осим тога, у њему смо имали парадоксалну ситуацију, јер је већина чланства коју су чинили бачки Немци, говорила мађарски језик, који ми нисмо разумели. Та специфичност сремскокарловачких Немаца да не говоре мађарски језик, за разлику од бачких Немаца којима је он због свакодневног вербалног контакта у окружењу временом постао примарни језик, готово да нам је онемогућавала комуникацију. Наставио сам да одлазим на њихова дружења, која се се збивала једном недељно, све док нас неколико из Сремских Карловаца нисмо одлучили да оснујемо сопствено удружење, јер нисмо били нарочито задовољни ситуацијом коју смо тамо затекли. Дакле, формирали смо сопствено удружење због више околности.

(м, 68, Сремски Карловци)

Чланови *Die Donau*-а из Сремских Карловаца су након тог периода, руковођени растућом жељом да „пробуде“ и преостале сународнике у Сремским Карловцима – као што је то већ био случај у Новом Саду, Суботици, Сомбору и Апатину – али и сопственим локалним културним и историјским специфичностима, иступили из тог удружења, да би у препуној сали СО Сремски Карловци 20. 02. 2002. године основали *Немачко удружење за добросуседске односе 'Karlowitz'*. Одлуку о оснивању локалног удружења Немаца из овог места подржало је својим потписом подржало је 41 лице из

---

²⁸ Удружење *Die Donau* основно је 1992. године, у Новом Саду. Оно је прво удружење које окупља грађане немачке националности са циљем очувања, ревитализација и јавно испољавање симбола етничког и културног идентитета немачке националне мањине. Као такво претстављало је прво удружење те врсте са којим су војвођански Немци први пут након окончања Другог светског рата изашли у војвођанску, српску и југословенску јавност.

Сремских Карловаца, што вишеструко премашује Законом о удружењима грађана прописан минимум од десет потписа.

Оснивањем удружења оваквог типа у Сремским Карловцима, припадници локалне немачке заједнице изашли су у јавност након неколико деценија проведених у анонимности и започели рад на обнови сопственог етничког и културног идентитета. Том приликом се показало да је седмогодишње искуство његових оснивача, стечено током њиховог боравка и рада у окриљу *Die Donau*-а, веома корисно – како у погледу структурисања самог удружења, тако и у покретању његових активности.

Немачко удружење за добросуседске односе „Karlowitz“ данас има базу од 122 регистрована члана, што по оцени Стјепана Седера, који обавља дужност његовог председника, а „узимајући у обзир да у Сремским Карловцима живи око 9.000 житеља, представља сасвим солидан број“. Од укупног броја чланова, њих око 50 су активисти, јер се укључују у планирање и извршавање активности друштва, док се остали могу окарактерисати као симпатизери. Чланови удружења сваке године одржавају редовну скупштину, на којој се бирају претседник и његови малобројни функционери.

Најуже руководство удружења данас чини: седмочлани управни одбор, који се састоји од председника, потпредседника, секретара, благајника и три члана. Чланство и функције у овом телу су изборног карактера. Управни одбор у исти мах обавља и функцију председништва Удружења, тако да је Стјепан Седер истовремено и председник управног одбора овог удружења. Осим тога, у његовом руководству налазе се и три референта која се налазе на челу три комисије: за расподелу хуманитарне помоћи, за неговање немачког језика и за маркетинг. Ове комисије имају задатак да планирају и обављају активности из својих надлежности. Статутом *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* предвиђено је да сваки грађанин Републике Србије без обзира на своју етничку, верску или политичку припадност, пол и старост – може постати његов члан. Регистрацијом у њему, он не само да стиче право учешћа у његовим активностима, већ без обзира на то да ли се јавно изјашњава као Немац или не, а за разлику од неких других удружења тог типа стиче пуно право да учествује у доношењу одлука о његовом раду. Међу његовим члановима, поред Немаца има и Срба, Хрвата, Мађара, Бугара и Албанаца, као и лица која нису национално опредељена, и/или пак потичу из мешовитих бракова.

Уколико руководство Удружења процени да је нека особа, која није његов регистровани члан, неком својом делатношћу значајано помогла рад Удружења или допринела порасту његовог угледа, статут такође предвиђа могућност да председништво удружења има право да му понуди чланство. Уколико га та особа прихвати, руководство је кооптира, чиме она стиче статус почасног члана. Чланови удружења као примарне циљеве наводе очување (неговање) немачког језика, немачке културе, ревитализацију већ заборављених обичаја и неговање добросуседских односа.

Непосредно по оснивању Удружења, његова прва активности била је пружање хуманитарне помоћи старијим грађанима немачког порекла и/или етничког опредељења у Сремским Карловцима и његовој околини. Међутим, убрзо потом оно је разгранало сопствене активности.

Делатности *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'*, су у функцији оживљавања и јавног испољавања симбола које етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима, могу се поделити у два примарна сегмента: *хуманитарни рад* и *рад на ревитализацији и (ре)конструкцији етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима и околини*.

Прва делатност коју је Удружење започело одмах по оснивању јесте прикупљање и дистрибуција средстава за пружање материјалне помоћи лицима немачког порекла старијим од 60 година, претежно пензионерима слабог имовинског стања. Реч је о подели најосновнијих намирница, средстава за личну хигијену и одећу, односно обућу, која се набавља преко одређеног броја хуманитарних организација из СР Немачке. Она се у сарадњи са локалним подружницама Црвеног крста Војводине и надлежним институцијама покрајинске владе, задуженим за питања људских права и националних мањина распоређује и дистрибуира локалним удружењима. Активисти Удружења истичу да лица заинтересована за њено добијање морају испунити три основна услова: морају бити немачког порекла, старија од 60 година и слабијег имовинског стања. Чланови комисије за доделу хуманитарне помоћи анкетају потенцијалне уживаоце хуманитарне помоћи и прикупљају податке о члановима заједнице којима је она неопходна, а затим предају захтеве за њено прибављање и обављају сав неопходан технички део везан за њену расподелу. Њени чланови су такође у обавези да известе надлежну комисију Министарства иностраних послова СР Немачке о њеној додели и/или да њене чланове на лицу места упознају са материјалним стањем уживалаца помоћи.

Суочени са бројним негативним последицама вишедеценијске етничке и културне мимикрије Немаца у Сремским Карловцима, упоредо са хуманитарним радом, руководство и активисти *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* организовали су читав низ делатности које су покренула и остала удружења, да би са „нулте тачке“ покренули културни и друштвени живот немачке заједнице у овом месту.

Неке од тих активности су интерног типа и поседују едукативни карактер, као што је случај са одржавањем бесплатних течајева немачког језика и извођењем обуке у раду на рачунарима. Друге имају за циљ популаризацију немачке културе.

Њих чине активности које се односе на организацију промоција књига, књижевних вечери, изложби, концерата, пројекција филмова, путем којих се публика упознаје са класичним и савременим уметничким делима из богатог опуса немачке књижевности, музичке, ликовне и филмске уметности. *Немачко удружење за добросуседске односе 'Karlowitz'* покренуло је и

издавачку делатност у оквиру које је објављено неколико књига домаћих аутора које се односе на историју и културну баштину војвођанских Немаца.

Деценијама дуго одсуство јавне употребе немачког језика у Сремским Карловцима, слично као и у другим војвођанским срединама, условило је да Немци у овом месту недовољно добро познају немачки језик. Упркос чињеници да је немачки језик остао последњи симбол етничког идентитета сремскокарловачких Немаца, посредством чије употребе они у свакодневной комуникацији могу да изграде јасне етничке границе према осталим етничким групама из окружења,²⁹ испоставило се да га је велики број старијих припадника ове заједнице добрим делом заборавио, а да га млађи нису научили.³⁰ Стога се логичним чини настојање *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* да посебну пажњу усмери ка јачању степена познавања немачког језика и његове јавне употребе. Оно је, сматрајући матерњи језик једним од најзначајнијих симбола етничког идентитета, организовало бесплатан течај немачког језика за све заинтересоване полазнике, међу којима је највећи број његових чланова. Наставу немачког језика, доступну свим заинтересованим становницима Сремских Карловаца и околине, држи професор немачког језика који је и сам члан Удружења. За њено извођење не захтева никакву новчану накнаду, јер жели да сопствено знање подели са свим, за познавање немачког језика заинтересованим лицима, сматрајући то сопственим доприносом оживљавању локалне немачке заједнице. Наставу похађају ученици подељени у три групе, формиране на основу степена њиховог познавања немачког језика – почетну, средњу и вишу, од којих свака броји између десет и петнаест чланова.

Поред течаја немачког језика, ово удружење за своје чланове одржава и бесплатан курс познавања рада на рачунарима, чиме посебно млађим члановима, пружа прилику да савладају основне компјутерске програме и на тај начин подстиче њихово даље стручно усавршавање.

Особеност у раду овог удружења представља чињеница да је оно нешто више од годину дана по свом оснивању, септембра 2003. године, покренуло часопис. То је за сада једини штампани медиј међу војвођанским Немцима. Часопис *Fenster* уређује редакција у којој се налази десетак

---

²⁹ Исти, 141.

³⁰ Осим што су се свесно определили за стратегију прикривања етничког идентитета, Немци у Војводини су се нерадо служили немачким језиком. Нису га употребљавали у јавној комуникацији, а често су га избегавали приликом интерних разговора са својим пријатељима и комшијама немачког порекла. Било је случајева да је употреба немачког језика потпуно изобичајена приликом разговора са блиским сродницима, па чак и приликом комуникације унутар породице. Уместо тога, комуникација се обављала на језику или језицима других етничких група у Војводини. Употребу немачког језика међу војвођанским Немцима делимично је потиснуло свакодневно коришћење српског и/или мађарског језика, који су као језици најбројнијих етничких заједница били у службеној употреби у Војводини, што са матерњим језиком припадника немачке националне мањине није био случај. Видети: А. Крел, *Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века*, 328.

чланова, међу којима се налазе истакнути страни и домаћи публицисти, који се баве темама из живота немачке заједнице у Војводини.³¹ О избору назива ове публикације, њен главни уредник Стјепан Седер каже:

Често ми постављају питање зашто смо изабрали баш такав назив. Он је, као што вероватно и сами претпостављате, симболичког карактера. За његов назив смо изабрали реч *Fenster*, јер она на немачком језику означава прозор. У овом случају, наш часопис је 'прозор' кроз који се, из угла немачке мањине, посматра држава и њен већински народ, и обрнуто, из перспективе државе и већинског народа можете посматрати немачку мањину. Зато смо се овај симболичан назив, који на прави начин одсликава читаву проблематику којом се наш часопис бави.

У складу са његовом основном наменом – неговањем културне баштине војвођанских Немаца и њихових добросуседских односа у мултикултуралном окружењу какво је Војводина, редакција, на чијем челу се у улози главног уредника налази Стјепан Седер, креирала је издавачку политику часописа и његов изглед. Тако се на пример, у до сада објављеним бројевима часописа могу пронаћи чланци који садрже интервјуе са угледним члановима дипломатског кора који представља СР Немачку у Србији, разговоре са управницима најзначајнијих српских и војвођанских културних институција, представљање активности локалних удружења која окупљају грађане немачке националности у Војводини, репрезентовање најатрактивнијих активности сремскокарловачког удружења, потом текстови о међусобном аустро-немачким и српским културним везама и утицајима, подсећања на значајне а већ зборављене војвођанске Немце, прилози о најутицајнијим немачким породицама из Сремских Карловаца, и животне приче и сећања обичних људи – Немаца рођених у Војводини.

Иако разноврстан, садржај часописа условљен је прикупљеним материјалом. Пре излагања сваког следећег броја, редакција *Fenster*-а, у пристојном временском року, упућује позив на сарадању свим удружењима војвођанских Немаца, у коме наведе рок за приспеће текстова који се могу наћи у њему, али чланови редакције оцењују да одзив није задовољавајући. Осим тога, часопис *Fenster* је детерминисан финансијским разлозима, који проузрокују нередовност у ритму његовог излагања из штампе, а о настојањима да се они на што успешнији начин превазиђу сведоче речи његовог главног уредника каже:

„У намери и жељи да у току календарске године издамо три броја часопис, ми сваке године учествујемо на конкурс који расписује Покрајински секретаријат за образовање и културу, са

---

³¹ Међу њима, домаћој стручној јавности, која се интересује за положај немачке националне мањине у Србији, свакако су најпознатија имена познатог германисте – професора Зорана Жилетића, те хрватског историчара и публицисте Владимира Гајгера.

циљем да добијемо неопходна финансијска средства за њихово излагање. Тако смо приликом последњег конкурса назначили да нам је план да у току ове (2007) године он изађе пре Ускрса, у септембру и пре Божића. Ове године смо добили 39.000 динара, а издали смо свега један часопис, при чему смо трошкове његовог штампања платили 51.300 динара.

Управо се припремамо да издамо други број часописа. Ви ћете ме сада сигурно питати одакле нам новци за тако нешто? Новци долазе од 'мувања', односно преусмеравања слободних финансијских средстава која преостану од других пројеката, или ми у Удружењу једноставно 'успоримо' реализацију неких пројеката, а новцем за њихову реализацију 'помогнемо' излагање актуелног броја. Осим тога, део средстава за његово финансирање обезбеђујемо путем скромне финансијске дотације коју нам пружа СО и нашим мизерним чланаринама, тако да финансирамо издавање часописа. Ове године смо новчану награду коју нам је доделила СО Сремски Карловци, у висини од 50.000 динара, утрошили на тај начин. Заправо, то су елементи на основу којих 'затварамо' финансијску конструкцију, односно подмирујемо функционисање нашег удружења. Наши чланови помажу у складу са сопственим могућностима. Тако рецимо, један наш члан обавља комплетну графичку обраду, прелом и припрему за штампу часописа без икакве новчане надокнаде, тако да плаћамо само штампу. Сав уређивачки рад и све остало је на волонтерској бази, што представља значајну уштеду за нас.“

Овај одломак из разговора вођеног са председником *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* и главним уредником *Fenster*-а представља сликовиту илустрацију тога на који начин руководство покушава да обезбеди финансијска средства за активности око издавања часописа и да превазиђе бројне тешкоће са којима се у том настојању сусреће.

Упркос наведеним проблемима, чланови редакције успели су да покрену лист који у великој мери задовољава потребе својих читалаца – војвођанских Немаца. Он се доставља на око 300 домаћих и иностраних адреса. Осим у Немачку, часопис *Fenster* доспева до читалачке публике у Аустрији, САД-у, Канади, Аргентини, Бразилу и Аустралији. Није редак случај да његовој редакцији стижу писма са ових удаљених дестинација, у којима се изражавају похвале њеном раду и изрази подршке. Међу њима се налазе различите молбе, предлози и савети читалаца, са циљем побољшања квалитета часописа. Због повећаног броја захтева који у континуитету пристижу од читалачке публике у иностранству (реч је о исељеним Немцима рођеним на овом простору, који су већ помало заборавили српски језик), редакција часописа је донела одлуку да повећа број текстова штампаних на немачком језику. Ова одлука уредништва такође представља њен покушај да пробије језичку баријеру према потомцима сада већ давно исељених војвођанских Немаца, рођеним у иностранству – припадницима друге и треће

генерације, и на тај начин, колико је то могуће, заинтересује за историју и културну баштину њихових предака. С обзиром на чињеницу да је последњи број часописа у целости изашао на немачком језику, на адресу његове редакције стигла су бројна писма са домаћих адреса у којима се војвођански Немци жале на овакву одлуку, наводећи као разлог за реаговање недовољно познавање немачког језика. Из тог разлога, да би помирило потребе домаћих и иностраних читалаца, уредништво часописа *Fenster* размишља о увођењу двојезичних издања, у којима би један исти текст био објављен и на српском и немачком језику. Ово решење би било задовољавајуће за оба „табора“ читалаца, али је овакав компромис немогућ у овом тренутку, јер би сваки објављени текст било потребно превести на немачки и/или српски језик, што би проузроковало смањење броја текстова. Стога се обезбеђивање додатних финансијских средстава, која би омогућиле двојезично издање *Fenster-a*, пред његову редакцију поставља као важан, али нимало лак задатак.

Комисија за маркетинг, према до сада оствареним резултатима, представља најуспешнију и свакако најатрактивнију секцију *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'*. Њени чланови су, у сарадњи са СО Сремски Карловци, у више наврата учествовали на бројним манифестацијама сајамско-туристичког карактера, у циљу промоције историјске и културне баштине овог места.³² Представљајући историјске и културне специфичности локалне немачке заједнице, они су пружили значајну и атрактивну допуну локалној туристичкој понуди. Чланови ове секције иницирали су 2003. године одржавање *Фестивала куглова (Gugelhupffest)*, који је прерастао у манифестацију која се сваке године, почетком јуна одржава у просторијама карловачке гимназије. Њено одржавање помажу Покрајински секретаријат за образовање и културу, СО Сремски Карловци, карловачка гимназија и одређени број покрајинских и локалних туристичких и привредних субјеката. На главној приредби, која се одржава у преподневним часовима, изложени су *куглови* или како војвођани кажу *куглофи* пристигли из различитих војвођанских средина. Реч је о колачима за које се верује да воде порекло из Алзаса, а који су, посредством немачког утицаја на исхрану у Војводини, постали један од препознатљивих садржаја војвођанске трпезе. Жири има задатак да оцени најбоље колаче и да додели предвиђене награде њиховим „ауторима“. Том приликом, чланови жирија награђују три најкукуснија *куглофа*, а организатори манифестације су установили и награду која се додељује на основу гласова публике. Читаво дешавање „украшавају“ чланице удружења обучене у немачке народне ношње. Ова ношња је реконструисана на основу фотографија на којима се налазе некадашњи житељи Сремских Карловаца који су припадали немачкој заједници, а израда ових идеалтипских модела женске и мушке ношње, извршена је у Немачкој. С обзиром на то да су на овај начин прибављени, комплети локалне немачке народне ношње плаћени су прилично, и као такви

---

³² Стјепан Седер износи тврдњу да су само током 2007. године чланови Удружења, на чијем челу се он налази, учествовали на преко 40 манифестација овог типа.

користе се искључиво за потребе манифестација туристичко-сајамског карактера. Фестивал је најчешће праћен пригодном изложбом фотографија које су прикупљене из фото-албума познатих породица карловачких Немаца, као и пригодним округлим столом, на коме се разматра немачки утицај на културу Војводине. Његови учесници су познаваоци ове проблематике из земље и иностранства.

Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz' добило је због организације ове манифестације, али и учешћа у одржавању сличних дешавања путем којих су промовисане локалне историјске и културне вредности, као и због укупног залагања за очување добросуседских односа свих етничких група и јачања толеранције у својој средини, највише признање СО Сремски Карловци. Оно је уручено представницима Удружења на пригодној свечаности, одржаној тим поводом у свечаној сали карловачке гимназије 9. децембра 2007. године.

Још једну особеност *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* чини њена фолклорна секција. Реч је о јединој секцији ове врсте међу удружењима војвођанских Немаца. Она броји укупно осам чланова, четири женска и четири мушка члана, а сви се аматерски баве фолклором. Њихов национални састав је хетероген. На челу ове секције налази се чланица која је дуго година наступала у локалном аматерском КУД-у, а која се истовремено прихватила улоге кореографа. Њени чланови наступају у немачким ношњама, а на репертоару се налазе традиционални немачки плесови. Модел за кореографије налазе приликом гостовања фолклорних друштава из Немачке, која – уз њихову сагласност – снимају камером, а затим и сами увежбавају. На овај начин „прикупљене“ плесне кореографије садрже значајан број оних за чије је извођење неопходно учешће парова, тако да је број чланова секције усклађен са њеним репертоаром. Међутим, због своје малобројности, чланови секције се одлучују за наступе на мањим бинама, у оквиру пратећег културно-уметничког програма на манифестацијама сајамско-туристичког карактера, јер за самосталан наступ још увек немају довољан број чланова, па би их, по сопственом признању, наступ на већој бини „прогутао“.

У плану је и заједнички наступ чланова фолклорне секције *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'* са КУД-ом из Сремских Карловаца, на некој од њихових будућих турнеја.

Осим наведених активности, *Немачко удружење за добросуседске односе 'Karlowitz'* учествовало је посредством својих делегата у обележавању места на којима су се налазили сабирни логори намењени улогоравању војвођанских Немаца и њихове масовне гробнице. Они су, у сарадњи са представницима осталих удружења Немаца из Војводине и уз помоћ *Светског савеза подунавских Немаца* учествовали у постављању спомен обележја у Книћанину (некадашњи Rudolfsgnad), Кикинди, Гакову и Крушевљу.

У последње време је, руководство *Немачког удружења за добросуседске односе 'Karlowitz'*, уложило одређени напор да унапреди

недовољно развијену сарадњу са осталим удружењима Немаца из Војводине. До побољшања њихове комуникације и међусобне сарадње дошло је средином 2006. године, када је због јачања потребе за формирањем Националног савета потписан споразум о међусобној сарадњи. Њиме су се сва удружења обавезала да учествују у формирању овог јединственог тела, које ће интересе локалних удружења усклађивати са општим интересима ове заједнице на територији Србије. Овим споразумом је предвиђено да сва регистрована удружења војвођанских Немаца, без обзира на број својих чланова, имају право да партиципирају у раду Националног савета посредством својих представника. Такође је договорено да је за учешће сваког електора/представника на електорској скупштини неопходно прикупити 100 потписа, а да ће свако удружење бити представљено бројем електора који је пропорционалан броју прикупљених потписа у локалној средини. Представници овог удружења учествовали су на Електорској скупштини одржаној 16. децембра 2007. године у Новом Саду, на којој је конституисан Национални савет немачке мањине у Војводини, чиме је учињен значајан корак на путу очувања и оживљавања етничког и културног идентитета Немаца у Војводини.

Етнички идентитет сремско карловачких Немаца у 'кључу новог времена'

Резултати истраживања спроведеног међу члановима *Немачког удружење за добросуседске односе 'Karlowitz'*, представљени у овом раду сведоче о константној промени идентитетских стратегија Немаца у Сремским Карловцима. Трансформација њихове идентитетске стратегије поклапа се са променама идентитетских стратегија Немаца у Војводини, које кореспондирају са актуелним историјским тренутком и општим друштвеним и економским приликама. Припадници немачке заједнице у Сремским Карловцима делили су судбину својих сународника у Војводини, који су током 20. столећа прешли трновит пут.

Од најбројније националне мањине у Краљевини СХС, за само неколико деценија постали су мала етничка заједница лишена политичке, културне и економске елите. Њихово „буђење“ након дуготрајног периода „етничке мимикрије“, обележеног „етничком хибернацијом“ највећег броја њених чланова, није нимало лак и једноставан процес. Међутим, и поред бројних потешкоћа у процесу ревитализације етничког идентитета Немаца у Сремским Карловцима, али и у другим војвођанским срединама, најважнију улогу одиграла су њихова удружења. Њихови „етнички освешћени“ руководиоци и активисти, уз крајње напоре покушавају да – различитим активностима које предузимају у својим локалним срединама – „расане“ и „одрже будним“ своје сународнике, и подстакну их на јавну употребу и испољавање симбола етничког идентитета.

Због тога су руководство и чланови *Немачко удружење за добросуседске односе 'Karlowitz'*, усмерени намером да „оживе“ Немце у

Сремским Карловцима, започели низ активности – од поделе хуманитарне помоћи, преко одржавања бесплатних течајева немачког језика и извођења обуке у раду на рачунарима, организовања књижевних вечери, изложби и концерата у циљу популаризације немачке културе, па до обележавања места на којима су се налазили некадашњи сабирни логори намењени улогоравању војвођанских Немаца и/или масовне гробнице, организовања посета исељених војвођанских Немаца некадашњем завичају, сарадње са сличним удружењима у Војводини и земљама у окружењу, те рада на формирању Националног савета немачке националне мањине.

Упркос бројним проблемима са којима се приликом оживљавања локалних немачких заједница у Војводини сусрећу чланови ових удружења, њихове бројне активности дале су позитивне резултате, који се огледају у повећању броја Немаца у неким срединама. Захваљујући директном утицају локалних удружења у Суботици³³ и Сремским Карловцима, забележен је пораст броја Немаца на првом следећем попису становништва спроведеном након њиховог оснивања.

Оцењујући почетни период рада *Nemačkog udruženja za dobrosusedske odnose 'Karlowitz'*, његов председник Стјепан Седер каже :

На попису становништва спроведеном у априлу 2002. године, свега два месеца након оснивања Удружења, 71 лице изјаснило се да припада немачкој националној заједници, што представља велики успех, поготово ако се узме у обзир чињеница да се у претходном периоду само 11 лица изјашњавало као Немци. Верујем да, уколико би у овом тренутку био спроведен попис становништва, да би тај број био знатно већи, јер су се људи 'у таласу' демократских промена мало ослободили, као и кроз едукацију која је, у њему омогућена, тако да је кроз њу један део лица спознао своје порекло и упознао се са историјом и културним наслеђем заједнице којој припада. У том процесу 'етничке едукације', међу Немцима у Сремским Карловцима важну улогу одиграло је наше удружење, на сличан начин као што је то био случај и са осталим удружењима војвођанских Немаца. Ја сам чак једном приликом, у разговору са једним од бивших функционера ОО Демократске заједнице војвођанских Хрвата, добио критику јер ми је замерио да сам 'одвукао' један број Хрвата у немачку националну заједницу, тако да су они скоро потпуно морали да обуставе свој рад.

Ове позитивне резултате етничког „буђења“ Немаца у Војводини нужно је сагледавати у кључу новог времена, нових друштвених, политичких и културних промена, које се односе на прилагођавање уставно-правне парадигме Републике Србије актуелним европским стандардима, што за

---

³³ Види: А. Крел, *Положај немачке националне мањине у Војводини на примеру Немаца у Суботици*, 319-331.

последницу има и позитиван однос њене владе према националним мањинама. Тежећи европским и евроатлантским интеграцијама, владајућа политичка елита у Србији све већу пажњу поклања националним мањинама. Оне постају значајан фактор повезивања са њиховим државама – матицама, као и фактор размене у сфери културе, информисања и образовања. Оне, такође, постају значајна спона у успостављању политичких и економских односа.

Резултати овог истраживања о Немцима у Сремским Карловцима потврђују тезу да етнички идентитет представља социокултурну конструкцију, којом се уз помоћ симболичке афилијације постиже хомогенизација чланова етничке заједнице, а који се у складу са потребама њених чланова може мобилисати или демобилисати. Његове манифестације у различитим дијахронијским пресецима разликује се како по симболима тако и по интензитету деловања, што зависи од актуелног друштвеног тренутка. Због тога је „читање“ етничког идентитета неке заједнице неодојиво од историјског, политичког, културног и економског контекста у коме се она налази.

Aleksandar Krel

Revitalization of Ethnic Identity Among the Germans in Sremski Karlovci

Key words:

Germans, Vojvodina, Karlowitz, Sremski Karlovci, ethnic identity, ethnic mimicry, hidden minorities

During the 1990's, many members of the German national minority have awoken from the several decades long sleep in "ethnic hibernation". Several associations have been founded at that time, with an aim to gather and encourage ethnic feelings of the Germans living in Vojvodina. These associations work toward revitalization and reconstruction of the German ethnic and cultural identity. There are quite a few of such institutions today, and one of them is German association promoting good neighbor relations Karlowitz, Sremski Karlovci.

This paper will discuss transformation of an ethnic identity strategy among the Germans in Sremski Karlovci; in addition, I will analyze *modus operandi* by which this local association aims at keeping and encouraging certain elements of the ethnic and cultural particulars. The results of the research point out how a relatively small group, without social power, can define and redefine its own identity, in regards to historical, social and economic conditions.